

Elżbieta Dziegieć

PRZEMIANY WSI CISNA I WOŁKOWYJA
POD WPLYWEM FUNKCJI TURYSTYCZNEJ

L'ÉVOLUTION DES VILLAGES CISNA ET WOŁKOWYJA
SOUS L'INFLUENCE DE LA FONCTION TOURISTIQUE

W oparciu o szczegółowe badania terenowe w pracy określono zagospodarowanie i ruch turystyczny oraz przemiany w sferze zatrudnienia, struktur społeczno-gospodarczych i morfologicznych, zwłaszcza w zabudowie tych miejscowości. Wsie te, mimo pewnych różnic w formach i stopniu rozwoju ruchu turystycznego, znajdują się w pierwszej fazie przekształceń.

Po II wojnie światowej — jak powszechnie wiadomo — zmieniła się gospodarka i osadnictwo w Bieszczadach. Obecnie region ten należy do wyjątkowo atrakcyjnych pod względem turystycznym. Wiele miejscowości zwłaszcza wiejskich — niczym nie przypomina dawnych, ubogich, zazwyczaj liczących kilka rodzin wiosek. Zmiany te są niewątpliwie wynikiem ogólnego rozwoju społeczno-gospodarczego. Wydaje się jednak, iż pewną rolę w tych przemianach odgrywa ruch turystyczny, który nie ma tu jeszcze zbyt długich tradycji w porównaniu do innych regionów kraju. W okresie międzywojennym — ze względu na konkurencyjność Tatr, Pienin i Beskidów Zachodnich — teren ten był słabo wykorzystywany pod względem turystycznym. Dopiero wytyczenie w 1935 r. szlaku turystycznego od Przełęczy Dukielskiej po Sianki (w dolinie Sanu) spowodowało, iż powoli zaczął się rozwijać ruch letniskowy, m. in. w takich miejscowościach jak: Huzele k. Leska, Cisna, Komańcza, Myczków, Terka.

Po II wojnie światowej całkowite niemal zniszczenie sieci osadniczej wstrzymało rozwój turystyki. Wytyczenie w 1952 r. szlaku turystycznego — z Komańczy na Halicz (Z. Kruczek 1982) — było zaczątkiem zainteresowań tym terenem, głównie studentów i harcerzy. Wy-

budowanie zaś dróg, a zwłaszcza w 1962 r. wielkiej obwodnicy oraz pod koniec lat sześćdziesiątych — małej obwodnicy, a także zakończenie w 1968 r. inwestycji wodnych na Sanie spowodowało rozwój turystyki na szerszą skalę. Dotyczy to również analizowanych wsi Cisnej i Wołkowyi, które pełnią obecnie role miejscowości turystyczno-leśnikowych.

Celem pracy jest przedstawienie ruchu turystycznego w tych wsiach, ich zagospodarowania, pełnionych funkcji turystycznych, a w konsekwencji przemian, głównie w zakresie morfologicznym. Wydaje się, iż na obecną fizjonomię tych miejscowości nie miały wpływ — wśród innych przyczyn — wywarł także rozwój ruchu turystycznego. Wyodrębnienie jednak wpływu jednego czynnika — w tym przypadku turystyki — spośród innych, jest zabiegiem metodologicznie niełatwym. Skutki rozwoju turystyki przyjazdowej rozpatrywać można w wielu płaszczyznach. Do najważniejszych jednak wg K. Przecisławskiego (1979) należą skutki w zakresie zagospodarowania przestrzennego, ekonomicznym, politycznym i administracyjnym oraz społecznym i kulturowym.

Przeprowadzone w 1983 i 1984 r.¹ badania, które są podstawą niniejszego opracowania, w sposób ograniczony pozwalają na uchwycenie przemian, które nastąpiły pod wpływem rozwoju ruchu turystycznego w tych miejscowościach.

Analizowane miejscowości cechuje dobra w obrębie regionu bieszczadzkiego dostępność komunikacyjna, natomiast sam region jest słabo skomunikowany z resztą kraju.

Cisna położona jest w miejscu połączenia się Drogi Karpackiej z najbardziej uczęszczaną turystycznie trasą samochodową, popularnie zwaną „wielką obwodnicą bieszczadzką”, prowadzącą przez najatrakcyjniejsze tereny Bieszczadów. Wołkowyja natomiast leży przy drugiej, równie atrakcyjnej trasie zwanej „małą obwodnicą”. Zarówno jedna, jak i druga miejscowość są połączone autobusami PKS z Leskiem i Sankiem². Brak jest natomiast połączenia kolejowego z miastami regionu.

Bogactwem zarówno Cisnej, jak i Wołkowyi są ich walory krajoznawczo-wypoczynkowe.

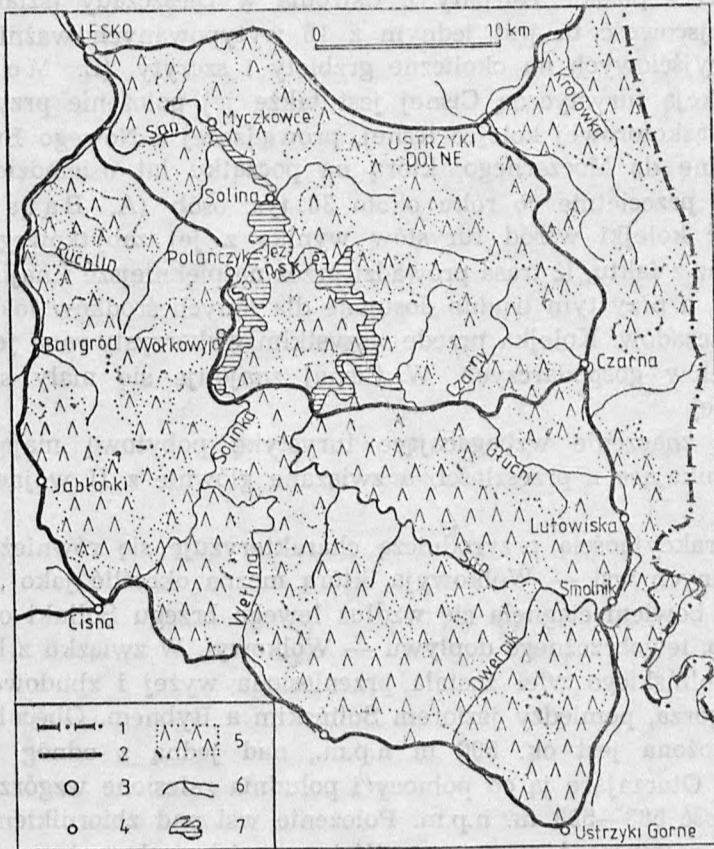
Cisna położona jest na wysokości 560—600 m. n.p.m., nad brzegiem Solinki, w jej rozszerzającej się tu dolinie. Otaczają ją tu ze wszystkich

---

¹ W 1983 r. badania we wsiach Cisna i Wołkowyja były prowadzone w ramach ćwiczeń terenowych słuchaczy VIII kursu PST UŁ, w 1984 r. zaś przy pomocy studentów stacjonarnych geografii turystyki UŁ odbywających ćwiczenia specjalnościowe.

² Cisna — 10 kursów autobusowych do Leska, 12 do Sanoka, Wołkowyja — 10 kursów do Leska.

Rys. 1. Położenie Cisnej i Wołkowyi

1 — granica państwa, 2 — drogi główne, 3 — miasta, 4 — ważniejsze wsie, 5 — lasy,
6 — rzeki, 7 — wody

La situation de Cisna et Wołkowyja

1 — frontière d'état, 2 — routes principales, 3 — villes, 4 — villages de poids,
5 — forêts, 6 — rivières, 7 — eaux

stron zalesione pasma górskie, przekraczające 1000 m wysokości — od wschodu odnogi Łopiennika i Łopienniki, od zachodu Honu, a od południa Rożków. Wieś posiada specyficzny mikroklimat, charakteryzujący się małą ilością wiatrów i umiarkowaną wilgotnością powietrza. Urozmaicona rzeźba terenu, duży stopień lesistości, czystości wód powierzchniowych oraz powietrza — to podstawowe walory wypoczynkowe miejscowości. Niemalże znaczenie ma także długi sezon rekreacyjny — lato, jesień, zima.

Przez Cisnę przechodzi główny szlak turystyczny — beskidzki, prowadzący przez polskie Karpaty z Ustronia w Bieszczady (szlak czerwony). Miejscowość ta jest jednym z 16 wytypowanych ważniejszych punktów wyjściowych na okoliczne grzbiety i szczyty (E. Moskala 1982). Atrakcją turystyczną Cisnej jest także jej położenie przy bieszczadzkiej wąskotorowej kolejce leśnej, prowadzącej z Nowego Łupkowa przez Wetlinę do Moczarnego, którą na początku lat osiemdziesiątych przewożono przeciętnie co roku około 30 tys. osób (A. Bata 1983). Popularność kolejki wśród turystów wynika z jej zabytkowego charakteru³ oraz z faktu, iż trasa prowadzi przez najpiękniejsze i najbardziej malownicze, a przy tym trudno dostępne dla innych środków lokomocji, partie Bieszczadów. Kolejka przede wszystkim wykorzystywana jest jednak dla celów gospodarczych. W Cisnej znajduje się mały skansen kolejki leśnej.

Niemale znaczenie wzbogacające turystykę pobytową mają także walory wynikające z przeszłości, a związane głównie z II wojną światową.

Dużą atrakcyjnością przyrodniczą charakteryzuje się również druga z analizowanych wsi — Wołkowyja, którą można określić jako „nowa” wieś. Stara bowiem ciągnęła się wzdłuż lewego brzegu Solinki oraz jej niewielkiego, lewobrzeżnego dopływu — Wołkowi. W związku z budową zbiornika Solińskiego wieś została przeniesiona wyżej i zbudowana na stokach wzgórza, pomiędzy jeziorem Solińskim a Rybnem. Obecnie Wołkowyja położona jest ok. 500 m n.p.m., nad jedną z odnóg jeziora Solińskiego. Otaczające ją od północy i południa zalesione wzgórza osiągnęły wysokość 583—588 m. n.p.m. Położenie wsi nad zbiornikiem wodnym, który zajmuje 11 miejsce na liście największych jezior w kraju, powiększa walory wypoczynkowe Wołkowi. Brzegi jeziora Solińskiego pełne są malowniczych, cichych, skrytych w lesie zatok i „fiordów” wciskających się w doliny potoków wpadających do jeziora.

Tak więc obie wsie posiadają duże predyspozycje dla rozwoju turystyki, zarówno pobytowej, jak i czynnej. Zaznaczają się natomiast różnice w charakterze form turystyki. Cisna stanowi doskonałą bazę wypadową dla wędrówek pieszych po atrakcyjnych pasmach Bieszczadów. Wołkowyja zaś — ze względu na położenie nad zbiornikiem wodnym — ma większe predyspozycje dla rozwoju turystyki pobytowej, jak również uprawiania sportów wodnych. W opracowanym w latach 1968—1970 *Planie kierunkowym zagospodarowania turystycznego Polski*, teren,

---

³ Budowę pierwszego odcinka kolejki Nowy Łupków—Cisna ukończono w 1985 r. W 1959 r. przekazano do użytku odcinek Rzepedź—Smolniki, a w 1964 r. — dalsze odcinki z Kalenicy do Wetliny i z Wetliny do Moczarnego (H. Bata 1983).

na którym położone są analizowane miejscowości, został zaliczony do obszarów wypoczynkowych I kategorii, a także do I kategorii obszarów krajoznawczych.

Cisna i Wołkowyja — pod względem liczby ludności — zaliczane są do wsi średnich. Cisna liczyła w 1984 r. — 290 mieszkańców, a Wołkowyja — 363. Miejscowości te różnią się w niewielkim stopniu pod względem charakteru gospodarki. W sołectwie Cisna zdecydowaną przewagę mają tereny leśne, które zajmują 87,5% ogólnej powierzchni, natomiast w sołectwie Wołkowyja — tylko 55%. Drugą charakterystyczną cechą jest niewielka przewaga łąk i pastwisk nad gruntami ornymi. W hodowli zaś zaznacza się większe pogłowie owiec nad pogłowiem bydła.

Zarówno w jednej jak i drugiej wsi najliczniejszą grupę stanowią małe gospodarstwa rolne, tj. od 2 do 5 ha (tab. I). Znaczny jest też

Tabela I

Struktura wielkości gospodarstw rolnych w 1984 r.

La structure de la grandeur des fermes a 1984

Wielkość gospodarstw (w ha)	Cisna		Wołkowyja	
	N	%	N	%
La grandeur des fermes				
do 0,49	15	32,6	—	—
0,5—1,99	9	19,6	9	23,7
2,0—4,99	16	34,8	17	44,7
5,0—9,99	5	10,8	11	29,0
10 i więcej	1	2,2	1	2,6
Razem	46	100,0	38	100,0

Zródło: Dane Urzędu Gminy w Cisnej i w Solinie.

udział gospodarstw drobnych (0,5—2 ha). Gospodarstwa drobne i małe, które łącznie dominują w badanych wsiach (Cisna — 54,4%, Wołkowyja — 68,4%), nie mogą być podstawą utrzymania właścicieli i ich rodzin. Gospodarstw dużych (powyżej 10 ha) w obydwu wsiach jest znikomy odsetek. Tak więc rolnictwo, ze względu zarówno na strukturę wielkości, jak i przewagę jałowych z natury gleb górskich, nie może być podstawowym źródłem utrzymania ludności. Dla większości mieszkańców stanowi ono dodatkowe źródło dochodów.

Charakterystyczne dla analizowanych miejscowości jest łączenie pracy w rolnictwie z pracą w innych działach gospodarki narodowej. W Cisnej

w zawodach pozarolniczych pracuje 123 jej stałych mieszkańców (42,4% ogółu). Są oni zatrudnieni głównie w instytucjach i placówkach o charakterze usługowym (52% ogółu zatrudnionych). W obiektach turystycznych znajduje zatrudnienie 11 osób (8,9% ogółu zatrudnionych i 17,2% zatrudnionych w sektorze usług). Tak więc turystyka zaznacza się wyraźnie w strukturze zatrudnienia. Istotną rolę odgrywa także praca w leśnictwie (30,1% ogółu zatrudnionych). Mieszkańcy Cisnej znajdują zatrudnienie głównie w samej miejscowości lub w najbliższej jej okolicy (w przypadku leśnictwa). We wsi zlokalizowane są bowiem 22 instytucje i placówki społeczno-gospodarcze. Poza miejscowością pracuje tylko 9 osób. Renty i emerytury otrzymuje 12 osób (4,1% ogółu mieszkańców).

W Wołkowi poza rolnictwem pracuje 114 osób (31,4% ogółu mieszkańców). Większość z nich zatrudniona jest w dziale administracji i usług (52,6%). W placówkach turystycznych pracuje 27 osób (24,7% ogółu zatrudnionych poza rolnictwem i 45% zatrudnionych w usługach). Znaczna część mieszkańców Wołkowi pracuje w przemyśle i budownictwie (17,5%). W leśnictwie zatrudnionych jest tylko 11,4%. W przeciwieństwie do Cisnej aż 57,9% ludności wsi wyjeżdża do pracy poza jej obręb, głównie do Polańczyka (20 osób)⁴, Sanoka (9), Ustrzyk Dolnych (7), Leska (6). Wynika to ze słabszego wyposażenia miejscowości w instytucje i placówki społeczno-gospodarcze. W Wołkowi znajduje się ich tylko 14.

Wielkość bazy noclegowej oraz ruchu turystycznego została określona za pomocą metod ankietowo-sondażowych, a także metodą rejestracji hotelowej. We wszystkich domach mieszkalnych Cisnej i Wołkowi przeprowadzono wywiady mające na celu ustalenie wielkości bazy kwater prywatnych, a także liczby przyjmowanych letników. Natomiast w ośrodkach wypoczynkowych, schroniskach itp. zebrano materiały odnośnie do wielkości bazy noclegowej i liczby osób wypoczywających.

Rozwój bazy noclegowej w omawianych wsiach, na szerszą skalę — jak już wspomniano — rozpoczął się po II wojnie światowej, począwszy od lat sześćdziesiątych po wybudowaniu dróg. Związany był początkowo z organizacją schronisk, kolonii letnich dla dzieci oraz pól namiotowych, następnie z ośrodkami zorganizowanych wczasów pracowniczych. Była to pierwsza faza w powojennym rozwoju ruchu turystycznego. Następną stanowił wynajem kwater prywatnych, który rozpoczął się w omawianych wsiach w końcu lat siedemdziesiątych. Ostatnią fazę stanowi budownictwo indywidualnych domów letniskowych.

---

⁴ Badania przeprowadzone przez M. Mastalerz (1987) w Polańczyku wykazały, iż do pracy w tej miejscowości dojeżdżali z Wołkowi w 1985 r. — 34 osoby.

W Cisnej początki ruchu letniskowego sięgają lat międzywojennych. We wsi funkcjonował nawet pensjonat „Pod Beskidem”. Jak podaje A. Wrzosek (1938) „...jest on chwilowo niezupełnie jeszcze wyposażony”. Według cytowanego autora, niski poziom kultury i brak elementarnych urządzeń higienicznych nie pozwalały na ogół szukać pomieszczeń w domach wiejskich, co stało na przeszkodzie oficjalnemu uznaniu Cisnej za miejscowość letniskową. Frekwencja turystyczna wg K. Woyciechowskiego (1938) wynosiła wówczas w Cisnej 200—500 osób rocznie.

Druga wojna światowa, a zwłaszcza walki, jakie toczyły się tu po jej zakończeniu, zniszczyły tradycje i wstrzymały na długo rozwój turystyki.

Według klasyfikacji miejscowości regionu bieszczadzkiego — przeprowadzonej przez J. Wronę (1983)⁵ — Cisna i Wołkowyja znalazły się (obok 17 innych) w II grupie — na pięć wydzielonych — miejscowości „o dobrze wykształconej funkcji turystycznej”.

Obecnie Cisna i Wołkowyja są ośrodkami o dość znacznej koncentracji ruchu turystycznego. W 1984 r. liczba miejsc noclegowych wynosiła w Cisnej — 461 (bez pola namiotowego przy Motelu). Na 1 stałego mieszkańca przypada więc 1,6 miejsca noclegowego. W miejscowości tej znajdują się 2 ośrodki wczasowe o charakterze zamkniętym (tab. II). Dysponują one łącznie 128 miejscami. Funkcjonowanie ich datuje się począwszy od drugiej połowy lat siedemdziesiątych. Ośrodek wczasowy „Kolejarz” wykorzystywany jest od czerwca do października oraz w okresie zimy (zimowiska dla dzieci pracowników). Jest to odkupiony od prywatnego właściciela budynek mieszkalny. Natomiast Ośrodek Wypoczynkowy Okręgowych Kolei Państwowych z Lublina jest dużym obiektem, składającym się z budynku stałego oraz 14 stylowych domków kempingowych. Jest on wykorzystywany zarówno w sezonie letnim, jak i zimowym. Te dwa ośrodki wypoczynkowe nie posiadają własnej stołówki, korzystają natomiast z usług miejscowej restauracji „Zacisze”.

Zamkniętym także obiektem są kolonie Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Rzeszowie organizowane od 1966 r. w miejscowej zbiorczej szkole gminnej. W czasie przerwy zimowej organizowane są tu również 2-tygodniowe zimowiska.

Obiektami otwartymi są: Szkolne Schronisko Młodzieżowe funkcjo-

⁵ Klasyfikacja ta przeprowadzona wg danych z 1976 r. oparta była o 7 cech (atrakcyjność środowiska dla turystyki górskiej pieszej, atrakcyjność sezonu zimowego, atrakcyjność sezonu ogólnorekreacyjnego, atrakcyjność turystyczna sezonu kąpielowego, wielkość bazy noclegowej, wielkość bazy gastronomicznej, wielkość ruchu turystycznego rejestrowanego).

nujące od 1966 r. oraz Motel WPT „Bieszczady”, który rozpoczął działalność w 1973 r.

Tabela II

Zagospodarowanie i ruch turystyczny w Cisnej w 1984 r.

L'aménagement et le mouvement touristique a Cisna en 1984

Wyszczególnienie Spécification	Liczba miejsc Nombre des places	Wielkość ruchu w ciągu roku Grandeur du mouvement pendant l'année	Wykorzystanie L'exploitation
Kolonie letnie WUSW w Rzeszowie			
zbiorcza szkoła gminna	140	380	lato/zima
Ośrodek Wczasowy „Końcejarz” z Częstochowy	30	336	lato/zima
Ośrodek Wypoczynkowy Okręgowych Kolei Państwowych w Lublinie	98	955	lato/zima
Motel WPT „Bieszczady”	41	563	cały rok
Pole namiotowe przy motelu	49	.	
Kwatery prywatne	127	500*	głównie latem
Szkolne Schronisko Młodzieżowe	25	1 700	lato
Razem	510	4 434	×

* Wartość szacunkowa.

Zródło: Badania terenowe.

W Cisnej stosunkowo dużą rolę odgrywa indywidualny wynajem kwater, które stanowią uzupełnienie uspołecznionej bazy noclegowej. W miejscowości tej wynajmowano pokoje dla wczasowiczów w 1/5 budynków mieszkalnych. Z ustaleń wynika, iż łączna liczba wynajmowanych łóżek wynosiła 127⁶. Były to głównie kwatery funkcjonujące latem. Podczas sezonu zimowego wynajmowano pokoje tylko w 3 budynkach (24 łóżka).

We wszystkich domach przyjmujących wczasowiczów, liczba izb w zasadzie przewyższała liczbę stałych mieszkańców (w 9 przypadkach) lub była jej równa (2 przypadki), a niekiedy nawet mniejsza (2 przypadki). Gdyby kierować się tym prostym porównaniem, można by wnio-

⁶ Wartość ta jest niewątpliwie zaniżona, gdyż wydaje się, iż nie wszyscy mieszkańcy podawali wiarygodne informacje.

kować, iż w dalszych 16 budynkach — w których liczba izb przewyższa liczbę domowników — istnieją możliwości wynajmowania pokoi. W Cisnej jest także 12 budynków, w których liczba stałych mieszkańców jest równa liczbie izb. Budynki, w których wynajmowano kwatery, pochodzą głównie z lat osiemdziesiątych.

Nieco odmienny charakter pod względem zagospodarowania turystycznego ma Wołkowyja (tab. III). Z badań wynika, iż w 1984 r. liczba miejsc noclegowych w tej miejscowości wynosiła 265 (bez pola namiotowego). Na jednego mieszkańca wsi przypada więc 0,7 miejsca noclegowego. Wartość ta jest dwukrotnie niższa od analogicznej dla Cisnej. Ten popularny i często używany miernik mówi nam o potencjale zakwaterowania turystów.

Tabela III

Zagospodarowanie i ruch turystyczny w Wołkowie w 1984 r.
L'aménagement et le mouvement touristique a Wołkowyja
en 1984

Wyszczególnienie Spécification	Liczba miejsc Nombre des places	Wielkość ruchu w ciągu roku Grandeur du mouvement pendant l'année
Ośrodek Szkoleniowo-Wypoczynkowy Zrzeszenia Przedsiębiorstw Obsługi Rolnictwa	60	730
Schronisko Wędkarskie Polskiego Związku Wędkarskiego	40	325
Kolonie Letnie „Oaza”	35	140
Kwatery prywatne	102	510*
(i namioty na działkach)	(39)	(146)**
„Drugie domy”	28	28
Pola namiotowe	134	536**
Razem	438	2 415

* Przyjmując średnio 5 turnusów 2-tygodniowych rocznie

** Cztery turnusy 2-tygodniowe w ciągu roku.

Źródło: Badania terenowe.

W Wołkowie, począwszy od 1982 r., funkcjonuje jeden ośrodek wypoczynkowy, który poza sezonem ogólnorekreacyjnym i zimowym, wykorzystywany jest dla celów szkoleniowych. Ośrodek ten dysponuje 60

miejskami w obiekcie stałym oraz stołówką, o 60 miejscach, z możliwością jednak wyżywienia 120 osób. Drugim obiektem turystycznym jest Schronisko Wędkarskie, funkcjonujące od początku lat sześćdziesiątych⁷. W Wołkowi organizowane są także w jednym z budynków mieszkalnych kolonie letnie „Oaza” z Przemyśla. Istotną rolę w bazie noclegowej wsi odgrywają kwatery prywatne. Ustalono, iż pokoje wczasowiczom wynajmuje się w 1/4 (25,8%) budynków mieszkalnych. Z obserwacji oraz analizy wielkości budynków wynika, iż wartość ta jest zaniżona. Gdyby zastosować — podobnie jak w przypadku Cisnej — proste porównanie liczby izb oraz liczby stałych mieszkańców w budynku, wówczas okazałoby się, iż w 27 budynkach (43,5%), w których liczba izb przewyższała liczbę domowników, istnieją możliwości wynajmu kwater. Uzupełnieniem bazy noclegowej w obiektach stałych jest pole namiotowe zlokalizowane nad Zalewem Solińskim. Podczas przeprowadzania badań, w 38 namiotach przebywały 134 osoby. W miejscowości tej zaobserwowano zjawiska wynajmowania działek (siedlisk) pod namioty. W lipcu 1985 r. na 5 działkach odpoczywało w ten sposób 39 osób. Jak więc wynika z przeprowadzonej analizy, baza noclegowa Wołkowi związana jest głównie z turystyką wypoczynkową typu pobyтового.

Wielkość bazy noclegowej jest jednym z podstawowych elementów podaży turystycznej, mającym wpływ na nasilenie ruchu turystycznego.

W Cisnej liczba osób jednorazowo odpoczywających (na dany dzień) znacznie przewyższała liczbę stałych mieszkańców. Liczba natomiast osób wykorzystujących w 1984 r. miejscową bazę noclegową wynosiła 4434 (tab. II). Na jednego stałego mieszkańca przypada więc w ciągu roku około 15 turystów. Znaczną część, bo aż 51% stanowili turyści korzystający z bazy noclegowej Szkolnego Schroniska Młodzieżowego oraz Motelu, a więc osoby związane z turystyką wędrowną. Pozostały odsetek związany jest z turystyką pobytową (29,1% — korzystający z ośrodków wczasowych, 11,3% — z kwater prywatnych, 8,6% — dzieci i młodzież na koloniach letnich).

Znany powszechnie w literaturze przedmiotu wskaźnik funkcji turystycznej Baretje'a i Deferta wynosi dla Cisnej 176 (obliczony wg wzoru).

$$T_{1(t)} = \frac{L \times 100}{P}$$

gdzie:

L — liczba turystycznych miejsc noclegowych,

P — liczba ludności miejscowej.

Według tego kryterium rzeczywista funkcja turystyczna miejscowości

⁷ W 1984 r. przeciętne wynagrodzenie miesięczne w gospodarce uspołecznionej wynosiło 16 838 zł („Rocznik Statystyczny” 1986, s. 165).

zaczyna się wykształcać dopiero wówczas, gdy wskaźnik osiąga wartość 100. Przy wskaźniku zaś 100—500 funkcja turystyczna jest już na ogół dobrze rozwinięta. Tak więc w przypadku Cisnej możemy mówić o funkcji turystycznej miejscowości.

Ponadto należy dodać, iż Cisna jest znacznym ośrodkiem ruchu turystycznego wędrownego. Zasygnalizowane wcześniej położenie wsi sprawia, iż wędrujące po szlakach bieszczadzkiej grupy zatrzymują się tu, aby odpocząć i najczęściej uzupełnić brakujące zapasy żywności.

Liczba jednorazowo wypoczywających w Wołkowyi przewyższała liczbę jej stałych mieszkańców. Ilość natomiast osób wypoczywających w ciągu roku wynosiła 2415 (tab. III). Wskaźnik turystów przypadających na 1 mieszkańca jest niższy od analogicznego dla Cisnej i wynosi 6,6. Podobnie wskaźnik funkcji turystycznej $T_{f(t)}$, który osiąga wartość 121 i świadczy o słabszym zagospodarowaniu turystycznym i zarysowującej się dopiero funkcji turystycznej tej miejscowości.

Bieszczady należą do tych obszarów, których stan gospodarki — ze względu na charakter środowiska naturalnego i historię rozwoju społeczno-gospodarczego — nie zapewnił miejscowej ludności, a zwłaszcza po zakończeniu wojny, należytych warunków egzystencji.

Z rozwoju ruchu turystycznego na tym terenie wynikają liczne konsekwencje ekonomiczne, jak i morfologiczne. Należy wśród nich wymienić: aktywizację różnych dziedzin społeczno-gospodarczych, tworzenie nowych miejsc pracy, wzrost obrotów w placówkach usługowych, głównie w handlu i gastronomii, zmniejszanie się powierzchni rolniczych i leśnych, rozrastanie się wsi — powstawanie nowych dzielnic złożonych z ośrodków wypoczynkowych i „drugich domów”. Wynajem kwater prywatnych przyczynia się m. in. do wzrostu dochodów, które z kolei mają wpływ na rozwój nowego budownictwa mieszkaniowego. Uzyskiwane z tego tytułu dochody zachęcają do budowy domów przystosowanych dla celów wypoczynkowych, znacznie wykraczających swymi rozmiarami ponad potrzeby rodzin budujących. W konsekwencji rozwój turystyki przyczynia się do zahamowania procesu wyludniania się wsi, zjawiska tak typowego dla terenów wiejskich. Wsie o funkcji turystycznej stają się atrakcyjnym miejscem stałego zamieszkania.

Jak już zaznaczono, w Cisnej wynajmuje się w budynkach mieszkalnych 127 łóżek. Cena jednego łóżka w badanym sezonie wynosiła 300—400 zł. Łatwo więc wyliczyć, przyjmując wartość najniższą, iż wynajem kwater prywatnych podczas tylko 2 miesięcy letnich przyniósł dochód rzędu 2 286 000 zł. Średnio na jeden budynek, w którym wynajmuje się kwatery dochód ten wyniósł 175 846 zł, co odpowiadało wówczas 10 przeciętnym miesięcznym wynagrodzeniom w gospodarce społecznej.

W Wołkowi wynajmuje się 102 łózka. Analogicznie wyliczony dochód wynosił 1 836 000 zł, zaś średnio na 1 budynek — 114 750 zł (7 przeciętnych wynagrodzeń miesięcznych w gospodarce społeczno-nej).

Jak więc wynika z przytoczonych liczb, wpływ z wynajmu kwater intensyfikują dochody ludności wiejskiej, podnoszą stopień zamożności gospodarstw domowych.

W analizowanych wsiach — jak już wspomniano — turystyka znaczyła się wyraźnie w strukturze zatrudnienia miejscowej ludności. W Cisnej bowiem — 8,9% ogółu zatrudnionych poza rolnictwem pracuje w obiektach turystycznych, w Wołkowi aż 24,7%. Podkreślić jednak trzeba różnice występujące pomiędzy tymi wsiami. W Cisnej ludność znajduje zatrudnienie na miejscu. Wszystkie omówione wcześniej obiekty turystyczno-wypoczynkowe zlokalizowane w tej miejscowości — z wyjątkiem kolonii letnich — zatrudniają miejscową ludność. Ludność zaś Wołkowi pracuje głównie w obiektach turystyczno-wypoczynkowych zlokalizowanych poza tą wsią — a mianowicie w pobliskim Polańczyku. Z rozwojem turystyki wiąże się także praca w pozostałych placówkach sektora trzeciego, a zwłaszcza zwiększone w sezonie zatrudnienie w placówkach handlowych i gastronomicznych.

Korzyści ekonomiczne wynikające z funkcji turystycznej sprawiają m. in., iż rozwój budownictwa mieszkaniowego osiąga w analizowanych wsiach dość znaczne rozmiary. W Cisnej prawie 80% budynków mieszkalnych zostało wybudowane po II wojnie światowej (tab. IV). Większość (63,2%) obecnej zabudowy mieszkaniowej wsi to budynki 2- i 3-kondygnacyjne (tab. V). Budynki 1-kondygnacyjne pochodzą głównie z okresu przedwojennego i pierwszych lat powojennych. Te dwie grupy stanowią łącznie 29,4% całej zabudowy wsi. Zaznacza się przewaga budownictwa murowanego (52,9%). Domy murowane kryte są głównie blachą i eternitem, natomiast drewniane — eternitem i papą. Dachy są przeważnie dwuspadowe, niejednokrotnie z wykuszem. Wystrój zewnętrzny budynków pozbawiony jest elementów ozdobnych zaczerpniętych ze stylu góralskiego⁸. Często spotyka się ganki i altanki. Domy zbudowane w ostatnich latach posiadają balkony, loggie lub tarasy, co może wynikać nie tylko z panującej mody, ale może świadczyć także o nastawieniu nowych domów na stworzenie dodatkowych miejsc wypoczynku dla turystów. Budynkom mieszkalnym towarzyszą zazwyczaj ogródki kwiatowe i warzywne (47 posesji). Jednakże spotyka się również posesje z otoczeniem zaniedbanym.

⁸ Brak elementów stylu góralskiego świadczy, iż na tym terenie nie zamieszkuje ludność góralska. Tłumaczyć to można tragiczną historią tych ziem. Mieszka tutaj ludność polska przybyła z całego kraju oraz z ZSRR, z byłych ziem polskich.

Tabela IV

Budynki mieszkalne wg czasu budowy (stan w 1984 r.)

Les maisons d'habitation
selon la date de leur construction (état de 1984)

Okres budowy Periode de la construction	Cisna		Wołkowyja	
	budynki mieszkalne maisons d'habitation			
	N	%	N	%
przed II wojną światową	14	20,6	1	1,4
do 1950	6	8,8	2	2,8
1951—1960	18	26,5	2	2,8
1961—1970	15	22,0	38	53,5
1971—1980	5	11,8	20	28,2
po 1980	7	10,3	8	11,3
Razem	68	100,0	71	100,0

Źródło: Badania terenowe.

Tabela V

Budynki mieszkalne wg liczby kondygnacji (stan w 1984 r.)

Les maisons d'habitation selon la quantité d'étages
(état de 1984)

Liczba kondygnacji Quantité d'étages	Cisna		Wołkowyja	
	budynki mieszkalne maisons d'habitation			
	N	%	N	%
1	25	36,8	33	46,5
1,5	—	—	6	8,5
2	33	48,5	30	42,2
3	10	14,7	2	2,8
Razem	68	100,0	71	100,0

Źródło: Badania terenowe.

Wyraźne zmiany obserwuje się także na poziomie domu indywidualnego. Następuje modernizacja starych domów, zwiększa się również ich pojemność. Przeciętny budynek mieszkalny w Cisnej liczy 4 izby. 1/3 budynków posiada 5 i więcej izb. Wskaźnik zagęszczenia osób na izbę jest niewielki — 0,9 i jest on niższy od przeciętnego wskaźnika dla terenów wiejskich w Polsce, wynoszącego w 1984 r. — 1,13, a tak-

że dla wsi województwa krośnieńskiego — 1,23 („Rocznik statystyczny” 1986, s. 437). Potwierdza to hipotezę, iż turystyka stanowi główny element aktywizujący miejscowe budownictwo, gdyż miejscowości słabo jeszcze odwiedzane przez turystów wykazują na ogół wskaźniki mniej korzystne.

Budownictwo mieszkaniowe Cisnej, zwłaszcza ostatnich lat, cechuje dobry standard wyposażenia (lokalne co., kanalizacja). W większości budynków (58,5%) mieszka 1—4 osoby. Stosunkowo wysoki jest odsetek (16,9%) domów zamieszkałych przez 1 osobę — rencistę lub emeryta. Można więc sądzić, iż są to potencjalne „drugie domy”, bądź dla rodzin właścicieli, bądź nabyte w drodze kupna.

Wsią o zupełnie innej historii — jak już zaznaczono — jest Wołkowyja. Przeniesienie wsi wpłynęło niewątpliwie na zmianę jej fizjonomii. Tylko 5 budynków (7,0%) we wsi pochodzi bądź sprzed II wojny światowej, bądź zostało wybudowane do lat sześćdziesiątych. Tak więc 93% obecnej zabudowy mieszkaniowej zostało wzniesione po 1960 r. (tab. IV). We wsi przeważa budownictwo powyżej 1 kondygnacji — 53,5% (tab. V), murowane (77,5%). Dachy są często z poddaszem przystosowanym dla celów mieszkalnych. Aż 31% budynków posiada balkony, tarasy bądź loggie. Zabudowie mieszkaniowej towarzyszą często ogrody warzywne lub warzywno-kwiatowe. Wskaźnik zagęszczenia osób na izbę jest podobny jak w Cisnej i wynosi 0,95. Budynki mieszkalne są duże, najczęściej ponad potrzeby zamieszkujących je rodzin. Domów o 4 i więcej izbach jest w Wołkowyi 71,8%, natomiast o 5 i więcej aż 60,5% (tab. VI). Budynki, w których zamieszkuje 5—7 osób stanowią 46,8%, zaś o zaludnieniu 1—4 osób — 32,3%. Nie obserwuje się natomiast na większą skalę domów zamieszkałych przez 1 osobę. We wsi tej rozpoczął się proces powstawania „drugich domów”. W trakcie prowadzonych badań było ich 7⁹, co stanowiło prawie 10% istniejących budynków mieszkalnych. Były to obiekty o stałej konstrukcji i interesującej architekturze.

Rozwój turystyki w tych miejscowościach górskich przyczynił się — wśród innych czynników — do ich obecnego funkcjonowania, a także rozplanowania i fizjonomii. Zarówno w Cisnej, jak i Wołkowyi wznosi się budynki duże, 2- i 3-kondygnacyjne, o wyższym standardzie przestrzennym i wyposażeniowym, z odpowiednio przystosowanym układem funkcjonalnym do pełnienia funkcji wypoczynkowych. Architektura ośrodków turystyczno-wypoczynkowych i „drugich domów” stanowi element nowy, nie związany z tradycyjnym budownictwem wiejskim. Obiekty te znacznie rozszerzają tereny zabudowy wsi.

⁹ Właściciele to mieszkańcy Krakowa, Legnicy, Wrocławia i Sochaczewa.

Tabela VI

Domy mieszkalne wg liczby izb (1984 r.)
 Les maisons d'habitation selon la quantité de pieces
 (état de 1984)

Liczba izb Quantité de pieces	Cisna		Wołkowyja	
	budynki mieszkalne maisons d'habitation			
	N	%	N	%
2	14	20,6	8	11,3
3	11	16,2	12	16,9
4	18	26,5	8	11,3
5	10	14,7	9	12,7
6	11	16,2	8	11,3
7	3	4,4	5	7,0
8	1	1,4	8	11,3
9	—	—	4	5,6
10	—	—	4	5,6
i więcej	—	—	5	7,0
Razem	68	100,0	71	100,0

Źródło: Badania terenowe.

Rozwój ruchu turystycznego w analizowanych wsiach w niewielkim tylko stopniu przyczynił się do zmian w wyposażeniu w placówki infrastruktury społeczno-gospodarczej. Jedynie w czasie sezonu letniego zwiększa się ich ilość.

Cisna — ze względu na pełnione funkcje ośrodka gminnego — wyposażona jest w zestaw instytucji i placówek typowych dla siedziby podstawowej jednostki podziału administracyjnego (Gminna Rada Narodowa, urząd pocztowo-telekomunikacyjny, ośrodek zdrowia, apteka, zbiorcza szkoła gminna, 2 sklepy — spożywczy i przemysłowy, posturunek MO, kiosk „Ruch”). Ponadto znajduje się tu siedziba Nadleśnictwa „Cisna”, kościół oraz 2 parkingi.

Do placówek związanych z obsługą ruchu turystycznego należy zaliczyć z obiektów gastronomicznych — ogólnodostępnych — restaurację (100 stałych miejsc oraz 40 sezonowych) i kawiarnię w Motelu (około 60 miejsc), z obiektów zaś zamkniętych — stołówkę (140 miejsc), prowadzoną w ośrodku kolonijnym. Funkcjonują tu także 3 sezonowe kioski (2 z pamiątkami i 1 z lodami) oraz stacja obsługi samochodów. Należy podkreślić, iż zestaw usług w Cisnej nosi znamiona typowego

dla ośrodków turystyki krajoznawczej, gdzie istniejąca infrastruktura związana jest z obsługą turystów zmotoryzowanych.

Wołkowyja jest znacznie słabiej wyposażona w instytucje i placówki społeczno-gospodarcze. Znajduje się tu wiejski ośrodek zdrowia, zbiorcza szkoła, filia biblioteki gminnej, przychodnia lecznicza dla zwierząt, urząd pocztowo-telekomunikacyjny, kościół, kiosk „Ruch”. W porównaniu do Cisnej, miejscowość ta jest znacznie lepiej wyposażona w placówki handlowe. Znajdują się tu bowiem 4 sklepy (spożywczy, mięsno-spożywczy, przemysłowy i pasmanteryjny), a także kiosk z pamiątkami. Natomiast stosunkowo uboga jest baza gastronomiczna otwarta. Znajduje się tu tylko 1 bar o 30 miejscach konsumpcyjnych. Z obiektów gastronomii zamkniętej — stolówka w ośrodku szkoleniowo-wypoczynkowym.

Rozwój turystyki w omawianych wsiach przyczynia się wyraźnie do wzrostu obrotów w handlu i gastronomii. W Cisnej w sezonie letnim obroty w kawiarni i restauracji stanowiły 31—48% utargów całorocznych. W Wołkowie obroty w barze w czerwcu 1984 r. były 5-krotnie wyższe niż w styczniu i lutym tego roku. Podobnie sytuacja kształtowała się w sklepie spożywym w Cisnej, w którym utargi sezonu letniego stanowią 43% całorocznych.

Znaczna liczba przebywających w tych wsiach turystów powoduje, iż zwiększa się ilość zamawianych rozmów telefonicznych, nadanych telegramów i listów poleconych.

W Cisnej podczas miesięcy wakacyjnych zamówiono 48% wszystkich rozmów telefonicznych w ciągu roku, nadano 59% telegramów i 37% listów poleconych.

Przemiany struktury społecznej nie były przedmiotem badań. Należy jednak zaznaczyć, że turystyka — jak stwierdzają socjologowie (K. Przecławski 1979) — jako proces zetknięcia kultur: kultury ludności terenów odwiedzanych przez turystów i kultury terenów, z których przybywają turyści, powoduje szereg przemian społecznych, zwłaszcza w dziedzinie postaw i zachowań ludności, a także systemów wartości.

Te górskie wsie, ubogie przed II wojną światową i po jej zakończeniu, zmieniły się zasadniczo. Mamy tu do czynienia z procesem urbanizacji dokonującej się m. in. pod wpływem rozwoju ruchu turystycznego. Rozwój ten — w stosunku do innych terenów górskich — rozpoczął się późno, bo dopiero w latach sześćdziesiątych obecnego stulecia. Brak tu było także, ze względu na przeprowadzoną po wojnie akcję przesiedleńczą, jakichkolwiek tradycji w przyjmowaniu turystów.

Wsie te mimo pewnych różnic w formach, jak i stopniu rozwoju ruchu turystycznego, znajdują się w pierwszej fazie przekształceń,

która charakteryzuje się pojawieniem w danej miejscowości ośrodków zorganizowanego wypoczynku, kolonii letnich dla dzieci, „drugich domów”, wynajmem kwater prywatnych (E. Dziegieć 1987). Formy te przyczyniają się do wielu zmian, a zwłaszcza w strukturze zatrudnienia, użytkowania ziemi, jak i w sferze struktur społeczno-ekonomicznych. Następuje wzrost dochodów, które z kolei mają wpływ na rozwój nowego budownictwa mieszkaniowego, przystosowanego często dla celów wypoczynkowych. Zmienia się fizjonomia i układ przestrzenny wsi.

PIŚMIENNICTWO

- Bata A., 1983, *Szlakiem bieszczadzkiej kolejki leśnej*, Rzeszów, s. 40.
 Dziegieć E., 1987, *Przemiany osadnictwa wiejskiego pod wpływem turystyki i wypoczynku w świetle literatury*, „Acta Universitatis Lodzianis”, Turyzm 3, s. 7—31.
 Kruczek Z., 1982, *Jeziora: Solińskie, Myczkowskie*, Kraków—Warszawa, s. 96.
 Krygowski W., 1975, *Bieszczady i Pogórze Strzyżowsko-Dynowskie*, Warszawa.
 Mastalerz M., 1987, *Rola uzdrowiska Polańczyk w aktywizacji życia społeczno-gospodarczego jego mieszkańców* (praca magisterska), Zakład Geografii Miast i Turyzmu IGEiOP UL.
 Moskala E., 1982, *Bieszczady*, Rzeszów, s. 71.
 Przecławski K., 1979, *Socjologiczne problemy turystyki*, Warszawa, s. 160.
 Wojciechowski K., 1938, *Województwa lwowskie jako teren letniskowy*, „Przełęcz Krajoznawczy”, nr 1—3, s. 12—20.
 Wrona J., 1983, *Klasyfikacja miejscowości regionu bieszczadzkiego pod względem rozwoju funkcji turystycznej*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie”, nr 167, s. 135—158.
 Wrzosek A., 1938, *Cisna i zachodnie krańce Bieszczadów*, „Wierchy”, s. 84—93.

Dr Elżbieta Dziegieć
 Zakład Geografii Miast i Turyzmu
 Instytut Geografii Ekonomicznej
 i Organizacji Przestrzeni
 Uniwersytetu Łódzkiego
 al. Kościuszki 21
 90-418 Łódź

Wpłynęło:
 18 stycznia 1989

RÉSUMÉ

L'article a pour but la présentation du mouvement touristique à Cisna et Wołkowyja, de leur aménagement, des fonctions touristiques accomplies et, par conséquent, des changements, avant tout, dans le domaine de la morphologie. Il paraît, que c'est le mouvement touristique qui exerça, à côté d'autres facteurs, une influence sensible sur la physionomie de ces localités. Les deux villages sont situés dans

la région de Bieszczady, exceptionnellement attrayante du point de vue du tourisme. Cette région pendant plusieurs années était l'une des plus négligée économiquement. L'action de déplacement opérée en 1947 contribua à l'abandon du terrain et c'est le tourisme qui, en tant qu'une des premières activités y empiéta.

L'article s'appuie sur les recherches détaillées faites à Cisna et à Wołkowyja dans les années 1983 et 1984.

Le développement de la base de couchage dans les deux villages commença sur une grande échelle dans les années 60, les routes étant construites. Au début, il était lié à l'organisation des abris, des colonies d'été pour les enfants, des campings et ensuite des centres des loisirs organisés. C'était la première phase du développement du mouvement touristique. La suivante — c'était le louage des logements privés, qui commença vers la fin des années 70. La construction des résidences secondaires individuelles inaugura la troisième phase.

A présent, Cisna (290 habitants) et Wołkowyja (363 habitants) sont des centres de remarquable concentration du mouvement touristique. Dans les années mentionnées, il y avait 461 places de couchage (sauf celles de camping) à Cisna. Dans ce village, le louage individuel des logements jouait un rôle relativement grand. Il constituait le complément de la base de couchage socialisée. On louait les chambres dans la 1/5 des maisons d'habitation.

Wołkowyja disposait de 265 places de couchage. On louait les chambres dans toute quatrième maison. L'indicateur de Bartje et Defert, connu universellement dans la littérature objective, égalait 176 pour Cisna et 121 pour Wołkowyja; il démontrait que la fonction touristique de ces localités ne commençait qu'à se dessiner.

Le développement du mouvement touristique entraîne des conséquences nombreuses, morphologiques et économiques. Le louage des logements privés contribue, entre autres, à l'accroissement des revenus. On a compté, en admettant les plus bas prix, que le louage dans un bâtiment pendant deux mois d'été, produisait un revenu égalant à Cisna 10 salaires mensuels moyens dans l'économie socialisée, à Wołkowyja — 7. Les revenus ainsi atteints incitent à la construction de grandes maisons conformes au louage.

Le tourisme se fait voir sensiblement dans la structure de l'emploi de la population locale. A Cisna, 8,9%, du total des employés en dehors de l'agriculture travaillent dans les centres touristiques, à Wołkowyja — 24,7% (le plus souvent hors de localité).

Les profits économiques résultant de la fonction touristique font, que le développement de la construction d'habitation atteint les dimensions considérables. La plupart des maisons d'habitation à Cisna (63,2%) ont 2 ou 3 étages. Chaque chambre est habitée par moins d'une personne (0,9). Cet indicateur est plus bas que celui moyen des terrains ruraux en Pologne (1,13) et celui de la voïevodie de Krosno (1,23), dans laquelle sont situés les deux villages. La situation est pareille à Wołkowyja. Ici, le processus de la construction des résidences secondaires vient de commencer. Au temps des recherches, les résidences secondaires constituaient 10% des maisons d'habitation existantes.

On a constaté, que le développement du tourisme, dans les villages analysés, a influencé leur fonctionnement, disposition et physionomie, cependant peu visibles sont les changements dans l'équipement de l'infrastructure sociale et économique.

L'une des conséquences est l'accroissement du chiffre d'affaires, surtout dans les services: le commerce et la gastronomie. A Cisna le chiffre d'affaires du café et du restaurant constituait 31—48% de la recette annuelle. Pendant les mois de vacances, on a commandé 48% de toutes les conversations téléphoniques de l'année, on a envoyé 59% des télégrammes et 37% des lettres recommandés.

Ces deux villages montagneux, pauvres avant la IIème guerre mondiale et tout de suite après elle, ont changé essentiellement, ces derniers temps. On a ici affaire au processus d'urbanisation, s'opérant sous l'influence du développement du mouvement touristique. Cisna et Wolkowyja sont dans la première phase des transformations.

Traduit par Lucjan Kowalski

SUMMARY

The aim of the article is to present tourist traffic at Cisna and Wolkowyja, their development level, tourist functions performed by them and, consequently, their transformations mainly as regards their morphology. The present appearance of these localities seems to have been influenced quite significantly, among others, also by tourist traffic. These villages are located in the Bieszczady region, which is exceptionally attractive from the touristic point of view. For many years, this region was among the most economically backward parts of Poland. As a result of the resettlement action carried out in 1947, the Bieszczady Mountains became a deserted area, and tourism was one of the first forms of activity to enter this region.

The article is based on detailed field studies conducted at Cisna and Wolkowyja in 1983 and 1984.

Expansion of sleeping facilities in these villages on a wider scale began in the sixties after construction of roads had been completed. Initially, it was connected with the opening of shelter-homes, summer vacation facilities for children and camping sites to be followed by construction of vacation centres for employees. That was the first stage in development of tourist traffic. The next stage was connected with the renting of privately-owned accomodation, which started in the late seventies. The latest stage is construction of private summer houses. Today Cisna (290 inhabitants) and Wolkowyja (363) are places with a considerable concentration of tourist traffic. Cisna can offer 461 sleeping units (without its camping site). In this village, a relatively important role is played by individual renting of privately-owned accomodation, which supplements the sozialized sleeping facilities. Rooms for holiday-makers could be rented here in one-fifth of all residential buildings. Wolkowyja can offer 265 sleeping places and rooms are rented here in one-fourth of all residential buildings. The index of touristic function commonly known in the literature of the subject amounts to 176 at Cisna and 121 at Wolkowyja and it points at the modestly developing touristic function of these villages.

Development of tourist traffic carries numerous morphological and economic implications. Rental of private accomodation contributes, among others, to growth of incomes. It was estimated, taking into account the lowest prices, that accomodation rental at Cisna during only two summer months had brought an average income per one residential building in which rooms were let equal to 10 mean monthly wages in the socialized sector, and 7 at Wolkowyja. Incomes obtained in this way serve as an inducement for construction of large houses adapted to rental functions.

The impact of tourism was clearly marked in the employment structure of local population. At Cisna — 8.9% of the total work force outside agriculture

work in tourist facilities, at Wolkowyja — a high 24.7% (mainly outside the village).

Economic benefits resulting from the touristic function cause that development of housing construction reaches quite big proportions. Most of the present housing resources at Cisna (63,2%) are two- and three-storey buildings. The index of number of persons per one room amounts to 0.9 and it is lower than the average index for rural areas in Poland (1.13), and for the Krosno Administrative Province (1.23), in which the villages under study are located. In Wolkowyja, the situation is similar. In the latter village, there can be observed the process of building „second homes”, which accounted for almost 10% of all residential buildings at the time these studies were conducted.

It has been found out that development of tourism in the analyzed villages has exerted an influence on their present functioning, lay-out and appearance, and to a small degree on changes in their provision with socio-economic infrastructure.

One of the effects is a higher turnover in service centres, and mainly in trade and catering sector. At Cisna, the turnover in the summer season in its cafes and restaurants made up 31—48% of annual receipts. During summer months, 48% of annual telephone calls were ordered, 59% of annual telegrams and 37% of registered letters sent.

The mountain villages, impoverished before the Second World War and in the years following it directly, have changed fundamentally. We are dealing here with urbanization process taking place, among others, as a result of the impact exerted by tourist traffic. These villages are going through the first stage of their transformations now.

Translated by Leszek Podbiełski